

בבית המשפט העליון

רע"א 3323/23

לפני: כבוד השופט י' עמית
כבוד השופט ד' מינץ
כבוד השופטת י' וילנר

המבקשת: שלמה חברה לביטוח בע"מ

נגד

המשיבים: 1. פלוני
2. פלוני
3. פלונית
4. פלוני

בקשת רשות ערעור על פסק-דינו של בית המשפט המחוזי בבאר שבע (סגן הנשיאה א' ואגו והשופטים ג' גדעון ו-ג' לוי) בע"א 1356-10-22 מיום 3.4.2023

בשם המבקשת: עו"ד משה עבדי; עו"ד אבי שיף

בשם המשיב 4: עו"ד דניאל שבח

פסק-דין

השופטת י' וילנר:

1. לפנינו בקשת רשות ערעור על פסק-דינו של בית המשפט המחוזי בבאר שבע (סגן הנשיאה א' ואגו והשופטים ג' גדעון ו-ג' לוי) בע"א 1356-10-22 מיום 3.4.2023, שבגדרו נדחה ערעור שהגישה המבקשת על פסק-דינו של בית משפט השלום בבאר שבע (סגן הנשיא י' ברוחה) בת"א 31013-12-17 מיום 26.8.2022, שבמסגרתו נקבע כי המשיב 4 והמנוחה מ.ש. ז"ל היו "ידועים בציבור"; כי המשיב 4 היה תלוי במנוחה; וכי לפיכך הוא זכאי לתשלום פיצויים מהמבקשת מכוח סעיף 78 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש].

רקע והליכים קודמים

2. המנוחה, מ.ש. ז"ל, והמשיב 4 הכירו בשנת 2015 (להלן בהתאמה: המנוחה ו- המשיב; להלן יחד: בני הזוג) עת היה המשיב סטודנט והמנוחה אך סיימה את לימודיה. כעבור כחצי שנה, עברו השניים להתגורר יחד בדירה שכורה, ולאחר מגורים משותפים במשך כשנה וחצי, החליטו להינשא בנישואין אזרחיים מתוך לישראל במהלך חודש מאי שבשנת 2017. אולם, לדאבון הלב, ביום 3.3.2017, עת נהג המשיב ברכב שהיה מבוטח על-ידי המבקשת, אירעה תאונה קטלנית שבה נהרגה המנוחה (להלן בהתאמה: המבטחת ו-התאונה).

3. ביום 14.12.2017 הגישו המשיבים 2-3, הם הורי המנוחה (להלן יחד: ההורים), תביעת עזבון נגד המבטחת והמשיב על-פי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975, לתשלום פיצויים בשל מות המנוחה בתאונה (ת"א 31013-12-17). לאחר מכן, נמחק המשיב כנתבע בתביעה הנ"ל, וצורף לה כתובע נוסף. בתביעה נטען כי המשיב היה ארוסה של המנוחה ותלוי בה כלכלית במועד התאונה ולפיכך זכאי לפיצויים מאת המבטחת מכוח סעיף 78 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש] (להלן: הפקודה). ביום 15.9.2020 קיבל בית משפט השלום את התביעה, ובתוך כך חייב את המבטחת בתשלום פיצויים להורים כיורשיה של המנוחה; וכן קבע כי המשיב בא בגדר "בן זוג" כמובנו בסעיף 78 לפקודה, ולפיכך זכאי אף הוא לפיצויים מהמבטחת, מכוח היותו תלוי במנוחה. ערעור שהגישה המבטחת על פסק-דין זה התקבל על-ידי בית המשפט המחוזי, אשר קבע כי לא ניתן להכיר במשיב כתלוי במנוחה בהתאם להוראת סעיף 78 לפקודה, משעה שלא הוכח כי בני הזוג היו ידועים בציבור עובר לתאונה, וכן כי הייתה קיימת ביניהם תלות כלכלית בפועל טרם התאונה (ע"א 6901-10-20).

המשיב הגיש לבית משפט זה בקשת רשות ערעור על פסק הדין הנ"ל. הבקשה נידונה כערעור (לאחר שניתנה רשות), אשר התקבל באופן חלקי (רע"א 5096/21 פלוני נ' ש. שלמה חברה לביטוח בע"מ (15.12.2021)). בתוך כך, נקבע כי לשם הכרה במשיב כ"בן זוג" כמובנו בסעיף 78 לפקודה, עליו לצלוח מבחן דו-שלבי, שלפיו, בשלב הראשון, יש לבחון האם הצדדים היו ידועים בציבור עובר לתאונה על פי המבחנים שנקבעו לכך בפסיקה; בשלב השני, יש לבחון האם הוכחה תלות בפועל או בכוח של המשיב במנוחה. בהתאם, הוחזר הדיון לבית משפט השלום על-מנת שיכריע בשאלות האם בני הזוג היו ידועים בציבור והאם המשיב היה תלוי במנוחה (ראו: רע"א 5096/21 מיום 20.12.2021).

4. בהמשך לכך, קבע בית משפט השלום, כי אמנם המשיב לא נקט בכתבי טענותיו במונח המפורש "ידועים בציבור" לתיאור מערכת יחסיו עם המנוחה, אך, הלכה למעשה,

טענה זו משתקפת, בין היתר, מטענותיו להתקיימותם של "משק בית משותף" ו"חיים משותפים" בין בני הזוג. עוד קבע בית משפט השלום כי בנסיבות העניין, נדרשת עוצמה נמוכה של ראיות להוכחה כי בני הזוג היו ידועים בציבור, מן הטעם שהיו "מנועי חיתון" (שכן המנוחה יהודייה והמשיב אינו יהודי) – ולפיכך לא היה בידם להינשא בישראל (להלן גם: הרף המקל). על רקע הרף המקל האמור, בחן בית משפט השלום את הראיות וקבע, בשלב הראשון, כי עלה בידי המשיב להוכיח כי בני הזוג היו ידועים בציבור במועד התאונה. את קביעתו זו ביסס בית משפט השלום על הראיות הבאות: מגוריהם המשותפים של בני הזוג במשך כשנה וחצי; המשטר הכלכלי ששרר בין בני הזוג בתקופה מסוימת, שביחס אליה נקבע כי ה"הוצאות מתחלקות בין שניהם" (פס' 55 לפסק הדין); וחתימתו של המשיב על תצהיר הסתלקות מעזבון המנוחה, המעידה, לדעת בית המשפט, כי המשיב ראה עצמו ידוע בציבור של המנוחה. עוד הצביע בית משפט השלום על רצינות הקשר הנלמדת מכך שבני הזוג "לא ביקשו למשוך את הזמן" בין החלטתם להינשא לבין המועד המתוכנן לנישואין, וזאת בשונה ממנהגם של זוגות אחרים. מכאן – היינו, מכוונת בני הזוג להינשא בעתיד הקרוב – הסיק בית משפט השלום כי בני הזוג "ראו עצמם כזוג כלפי כל העולם, והיו מחויבים זו לזה" (שם). עוד נקבע, כי אין בעובדה שהמשיב לא היה מוטב בפוליסה של המנוחה ובעובדה שחשבונות הבנק של בני הזוג היו נפרדים – כדי לפגום במסקנה הנ"ל. בשלב השני, נקבע כי משעה שהצדדים ניהלו "מערכת כלכלית דו סטרית, העולה כדי ניהול משק בית משותף והייתה תלות הדדית", הרי שהתקיימה תלות בפועל בין בני הזוג. לפיכך, נקבע כי המשיב עונה להגדרת "בן זוג" כמובנו בסעיף 78 לפקודה, ועל כן זכאי לפיצויים מהמבטחת.

ערעור שהגישה המבטחת על פסק-דין זה, נדחה על-ידי בית המשפט המחוזי על יסוד תקנה 148(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018 (להלן: התקנות).

על פסק-דין זה, מוגשת הבקשה שלפנינו.

טענות הצדדים

5. בבקשה, טוענת המבטחת כי מתעוררת בענייננו שאלה משפטית עקרונית ביחס למבחני המשנה שעל בית המשפט לבחון לשם קביעה כי בני-זוג הם ידועים בציבור, ובפרט ביחס לבני-זוג שאותם מקובל לכנות "חברים במובן הצר". עוד חוזרת המבטחת על עיקר טענותיה בפני הערכאה קמא, וטוענת, בעיקרו של דבר, כי המשיב לא העלה באופן מפורש את הטענה שלפיה הוא והמנוחה היו ידועים בציבור; וכי בית משפט השלום שגה במסגרת החלתו את המבחן הדו-שלבי שהותווה ברע"א 5096/21. בפרט,

טוענת המבטחת כי לא הוכח שהתקיים משק בית משותף בין הצדדים; וכי בית משפט השלום ביסס, למעשה, את המסקנה שלפיה בני הזוג היו ידועים בציבור על ראייה "כמעט-בלעדית" שלפיה בני הזוג התגוררו ביחד במשך כשנה וחצי. עוד מטעימה המבטחת כי שגה בית משפט השלום עת הסיק מהעובדה שבני הזוג התעתדו להינשא, כי התכוונו להחיל כבר במועד התאונה השלכות משפטיות שונות של חיי הנישואין על הקשר הזוגי שביניהם.

המבטחת מוסיפה ומציינת כי קיימות ראיות רבות המלמדות על כך שבני הזוג לא היו ידועים בציבור, ביניהן: המשיב לא היה מוטב בפוליסת הביטוח של המנוחה, אלא הוריה; בין בני-הזוג התקיימה הפרדה מוחלטת בנכסים ולא היה להם חשבון בנק משותף; להורים היה ייפוי כח לחשבון הבנק של המנוחה; כתובת מגוריה של המנוחה היה בית הוריה; ורכבה היה רשום על שמה בלבד. עוד טוענת המבטחת, כי החלת הרף המקל ביחס לשאלת היות בני הזוג ידועים בציבור, בשל היותם מנועי חיתון – אינה עולה בקנה אחד עם הדין, בין היתר, משום שלא התקיים קשר סיבתי בין היות בני הזוג מנועי חיתון לבין העובדה שבני הזוג לא היו נשואים, כפי שנלמד מכך שבני הזוג תכננו להינשא בחו"ל; וכי לנוכח האמור, אין להחיל את הרף המקל, אלא יש לראות את בני הזוג כ"חברים במובן הצר" אשר ביחס אליהם יש להחמיר את רף ההוכחה באשר להיותם "ידועים בציבור". לבסוף, טוענת המבטחת כי לא עלה בידי המשיב להוכיח כי התקיימה תלות כלכלית בינו לבין המנוחה.

6. מנגד, סומך המשיב את ידיו על פסקי-דין של הערכאות הקודמות, וטוען, בעיקרו של דבר, כי הקביעה שלפיה הצדדים היו ידועים בציבור – מושתתת על יסודות עובדתיים מוצקים ועל פסיקה ענפה. בתוך כך, נטען כי מסקנה זו עולה בבירור מנסיבות העניין שלפיהן בני הזוג ניהלו מערכת יחסים זוגית במשך למעלה משנתיים, התגוררו יחד, קיימו משק בית משותף (במשך כשנה וחצי) ואף תכננו להינשא.

לחלופין, טוען המשיב כי "המשוכה הראשונה" שנקבעה בפסק הדין ברע"א 5096/21 – שעניינה הוכחה כי בני הזוג היו ידועים בציבור לשם היכללות במונח "בן זוג" שבסעיף 78 לפקודה – אינה עולה בקנה אחד עם ההלכה שנקבעה בע"א 2000/97 לינדורן נ' קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים, פ"ד נה(1) 12 (1999). משכך, אף אם לא עלה בידו להוכיח כי היה ידוע בציבור של המנוחה, אין בכך כדי לשלול את זכאותו לפיצויים מהמבטחת מאחר שהוכיח כי היה תלוי במנוחה. לעניין זה, אציין כבר עתה כי התנאי האמור (שלפיו יש להוכיח את היות בני הזוג ידועים בציבור טרם הכרה בהם כתלויים) מעוגן בבירור בהלכה שהותוותה אך לפני כשנתיים בפסק הדין ברע"א 5096/21

(ראו: שם, בפס' 17, 20-21). יתירה מכך, הדבר נלמד אף מהלכת לינדורן עצמה, שעליה נסמך המשיב בטענתו, ובמסגרתה צוין כי לעניין סעיף 78 לפקודה, "מי שהיה 'תלוי' במנוח, אך אינו נכלל בהגדרה של הפקודה, אינו זכאי לפיצויים על-פיהם" (הלכת לינדורן, בעמ' 27); וכי לפיכך קיימת חשיבות רבה לקביעה שנפסקה שם שלפיה "ידועה בציבור יכולה להיחשב כ'בן זוג' – או נכון יותר 'בת זוג' – של הידוע בציבור שלה" (שם, בעמ' 41). כלומר, לשם זכאות בפיצויים כתלוי מכוח הפקודה, על התלוי להוכיח כי היה "בן זוג" של המנוח, היינו, שהיה ידוע בציבור שלו.

מכאן, אעבור לדיון בגוף הבקשה.

דיון והכרעה

7. הלכה מושרשת היא כי רשות ערעור ב"גלגול שלישי" תינתן רק במקרים שבהם מתעוררת שאלה עקרונית בעלת השלכות רוחב, החורגת מהקשרם הפרטני של הצדדים להליך, או על-מנת למנוע עיוות דין (ראו: תקנה 148א לתקנות; רע"א 103/82 חניון חיפה בע"מ נ' מצת אור (הדר חיפה) בע"מ, פ"ד לו(3) 123 (1982)). אני סבורה כי הבקשה שלפנינו נמנית עם מקרים חריגים אלו, לנוכח הצורך להבהיר את האופן שבו יש להחיל את המבחנים שנקבעו בפסיקה להכרה בבני-זוג כידועים בציבור. לפיכך, אציע לדון בבקשה דנן כאילו ניתנה הרשות לערער והוגש ערעור לפי הרשות שניתנה, וזאת מכוח סמכותנו לפי תקנה 149(2)(ב) לתקנות.

אקדים ואומר, כי אני סבורה שדין הערעור להתקבל, וכך אציע לחבריי כי נורה.

על הידועים בציבור

8. מוסד ה"ידועים בציבור" במשפט הישראלי נועד להעניק לבני-זוג החיים חיי משפחה דמויי נישואין, את מירב הזכויות והחובות הנובעות מחיי הנישואין, הן בינם לבין עצמם, הן כלפי צדדים שלישיים (ראו: רע"א 5096/21, בפס' 24, 26 וההפניות שם; עמ"ש 418-12-08 ט.ג. נ' ג.ג., בפס' 7 לפסק-דין (8.3.2009); שחר ליפשיץ הידועים-בציבור בראי התיאוריה האזרחית של דיני המשפחה 65 (2005) (להלן: ליפשיץ הידועים-בציבור)). בכלל זאת, יחולו על ידועים בציבור זכויות פנסיוניות; חובת תשלום מזונות אזרחיים; הלכת שיתוף הנכסים; זכויות ירושה; זכאות לקצבת שארים; הכרה בדיירות מוגנת, ועוד (ראו: רע"א 5096/21, בפס' 26 וההפניות שם).

9. בבסיס ההכרה במוסד ה"ידועים בציבור" והחלת הזכויות והחובות הנ"ל, עומדים, בעיקרו של דבר, שני רציונלים מרכזיים: הראשון, הינו רציונל אוניברסלי שעניינו במתן מענה לבני-זוג אשר מטעמים שונים מעדיפים שלא לבוא כברית הנישואין (ראו, למשל: ע"א 4/66 פרץ נ' הלמוט, פ"ד כ(4) 337, 356 (1966); מנשה שאוה "הידועה בציבור כאשתו – הגדרתה, מעמדה וזכויותיה" עיוני משפט ג 484, 493 (תשל"ג)). החלת דיני הידועים בציבור על בני-זוג אלו, "מונעת העדפה משפטית של דרך חיים אחת (נישואים כדין) על פני דרך חיים אחרת (קשר זוגי ללא נישואים), ובכך היא מקדמת את הערכים הליברליים של חופש הפרט, מדיניות ניטרלית ושוויון" (ליפשיץ הידועים-בציבור, בעמ' 46). הרציונל השני – הייחודי לנוף הישראלי – הוא היענות לצרכיהם של בני-זוג אשר "אינם יכולים או מעוניינים להינשא במסגרת הדין הדתי הקיים בישראל" (שאוה, בעמ' 493). ביחס לקבוצה זו נקודת המבט המרכזית שהדין החילוני בישראל תופס באמצעותה את מוסד הידועים-בציבור היא שמוסד זה משמש כתחליף חילוני לנישואים דתיים" (ליפשיץ הידועים-בציבור, בעמ' 97); ובכך הוא מהווה פתרון לבעיה חברתית בישראל (ראו: בג"ץ 693/91 אפרת נ' הממונה על מרשם האוכלוסין במשרד הפנים, פ"ד מז(1) 749, 784 (1993)).

המבחן להכרה בבני-זוג כידועים בציבור

10. אם כן, כיצד יש לבחון מיהם אותם "ידועים בציבור", שעליהם מוחלות החובות והזכויות הנובעות מהכרה זו?

בפסיקה נקבע, כי בני-זוג יוכרו כידועים בציבור (במובן המשפטי של המונח) אם הם "התכוונו לקיים מערכת יחסים בעלת השלכות משפטיות שונות, ובתוך כך התכוונו להחיל על מערכת היחסים שביניהם את מכלול הזכויות והחובות הכלכליות הנובעות מדיני הנישואין" (רע"א 5096/21, בפס' 35; ההדגשה במקור).

11. יסודו הדוקטרינרי של המבחן האמור, מונח בתפיסה החוזית-ליברלית השמה על נס את חופש ההתקשרות של בני הזוג, ואשר בוחנת – לצורך החלת זכויות וחובות למיניהם – האם הצדדים הסכימו לכך. זאת, בין אם עוגנה הסכמה זו בהסכם מפורש, בין אם בהסכם מכללא אשר קיומו יילמד מנסיבות העניין (ראו: ע"א 563/65 יגר נ' פלביץ, פ"ד כ(3) 244, 248 (1966); ע"א 805/82 ורטנו נ' כהן, פ"ד לז(1) 529, 531 (1983); רע"א 8256/99 פלונית נ' פלוני, פ"ד נח(2) 213, 227-228 (2003); בג"ץ 4178/04 פלוני נ' בית הדין הרבני לערעורים, פ"ד סב(1) 235, פס' 7 לפסק-דינה של הנשיאה ד' ביניש (2006) (להלן: בג"ץ פלוני); ליפשיץ הידועים-בציבור, בעמ' 105, 118). לא בכדי, אפוא,

נקבע כי יש לראות "במשפט האזרחי כמקור לדינים אזרחיים" שיחולו על בני-זוג ידועים בציבור (רע"א 8256/99, בעמ' 227-228; וההפניות שם); וכי, לפיכך, יש לבחון את השאלות השונות הנוגעות לידועים-בציבור בראי דיני החוזים (עניין ס.ג., בפס' 24). תפיסה זו, אף עולה בקנה אחד עם הגישה בפסיקה, שלפיה כינוי בני-זוג במונח "ידועים בציבור" אינו מקנה להם מעמד של "מעין-נשואים" ואינו משנה את הסטטוס המשפטי שלהם; אלא עניינו בהסכם חוזי בין הצדדים, אשר מהווה את המקור לזכויות והחובות המשפטיות השונות שיחולו על הקשר ביניהם (ראו, למשל: ע"א 384/61 מדינת ישראל נ' פסלר, פ"ד טז 102, 108 (1962); רע"א 8256/99, בעמ' 227-228 וההפניות שם; רע"א 5096/21, בפס' 25. להרחבה ראו: בנציון שרשבסקי ומיכאל קוריןאלדי דיני משפחה ב 1093-1088 (2016)).

הנה כי כן, שורשו של המבחן שנקבע ברע"א 5096/21 הינו בתפיסה החוזית המאפיינת את דיני ה"ידועים בציבור", המצדיקה את החלת הזכויות והחובות המשפטיות השונות על הקשר הזוגי, אם התקיימה ביניהם התחייבות רצונית "המלווה בכוונה ליצור יחסים משפטיים" (ראו: שחר ליפשיץ "נשואים בעל-כורחם? ניתוח ליברלי של מוסד הידועים-בציבור" עיוני משפט כה 741, 767-768 (תשס"א-תשס"ב)).

12. זאת יש להדגיש, התפיסה החוזית הנ"ל – אשר היא, כאמור, הבסיס להטלת החובות והזכויות על בני-זוג שאינם נשואים – מחייבת איפוק וריסון טרם ההכרה בהם כידועים בציבור. זאת, שכן יש לוודא כי בני הזוג אכן התכוונו ורצו לכבול עצמם בזכויות ובחובות אלה. בהקשר זה, נקבע כי אמת-מידה זהירה זו, נובעת מנקודת מבט ליברלית, הדוגלת בְּאִפְשׁוֹר "צורות חיים שונות ומערכות יחסים מגוונות המאפיינות את חיי הזוגיות בעידן הנוכחי, וזאת מבלי להכביד על בני הזוג באמצעות הטלת מחויבויות משפטיות ארוכות טווח שעה שלא התכוונו לכך" (רע"א 5096/21, בפס' 33. עוד ראו: פנחס שיפמן "זוגיות יחד ולחוד – אוטונומיה בתוך אינטימיות" משפט ועסקים כד 341, 355 (תשפ"א)). הדברים האמורים נכונים ביתר שאת במציאות המודרנית בימינו, שבה זוגות רבים מתגוררים יחד ללא נישואין – ממכלול סיבות, שעליהן נמנות: עצם רצונם לגור יחדיו; היסכון כלכלי; וכינון "תקופת מבחן" (trial marriage) לקראת נישואין – ללא כל כוונה להחיל חובות משפטיות על מערכת יחסיהם (ראו: רע"א 5096/21, בפס' 32; ע"א 52/80 שחר נ' פרידמן, פ"ד לח(1) 443, 449 (1984); רע"א 9755/04 ביטון נ' קצין תגמולים - משרד הבטחון, בפס' ב' לפסק-דינו של השופט א' רובינשטיין (31.8.2008); רע"א 5096/21, בפס' 33; שחר ליפשיץ "מיהו בן זוג: הערות להגדרת בן זוג בהצעת חוק הירושה" פורום עיוני משפט מו 1, 19 (התשפ"ב) (להלן: ליפשיץ "חוק הירושה"). עוד ראו: ורד בלוש-קליינמן ושלמה ושרלין, "קוהביטציה בקרב בוגרים צעירים בישראל"

חברה ורווחה יט(4) 461, 475, 477-478 (1999), שמצאו כי המניעים למגורים משותפים ללא נישואין בישראל כוללים, בעיקרו של דבר, שיקולי זוגיות ושותפות; נוחות; או כינון "תקופת מעבר" לקראת הנישואין).

השפעת המניעים שלא להינשא על רף ההוכחה להכרה ב"ידועים בציבור"

13. בהמשך לדברים האמורים, נקבע עוד, כי במסגרת התחקות אחר אומד דעתם של בני-זוג ביחס להסכמתם להחיל עליהם את החובות והזכויות הנובעות מחיי הנישואין, יש לתת משקל למניעים השונים אשר עמדו בבסיס החלטתם לחיות יחד ללא נישואין (ראו: רע"א 5096/21, בפס' 30-32; עניין ס.ג., בפס' 16-24. וראו והשוו לגבי החלת הלכת השיתוף על ידועים בציבור: בג"ץ פלוני, בפס' 7). זאת, כדי שהתוצאה המשפטית של החלת הזכויות והחובות תשקף את כוונת בני הזוג ביחס לקשר הזוגי שביניהם; ועל-מנת שלא לכבול בני-זוג במחויבויות אשר לא התכוונו ליטול על עצמם (ראו: שם, בפס' 7 לפסק-דינה של הנשיאה ביניש ובפס' (ב) לפסק-דינו של השופט רובינשטיין; רע"א 5096/21, בפס' 33; עניין ביטון, בפס' ב' לפסק-דינו של השופט רובינשטיין). בתוך כך, במקרים מסוימים, יש "להתאים" את רף ההוכחה להיותם של בני הזוג ידועים בציבור – למניעים אשר עמדו בבסיס הימנעותם ממיסוד הקשר הזוגי.

כך, כאשר מדובר בבני-זוג אשר הימנעותם מנישואין נובעת מחוסר רצון או יכולת להינשא במסגרת הדין הדתי – ראוי להקל בעצמת הראיות הנדרשת לשם הכרה בהם כידועים בציבור. זאת, לנוכח המגבלות הממסדיות הקיימות בישראל, המובילות לכך ש"בני זוג אלה נאלצו לחיות בסוג זה של זוגיות נוכח המצב המשפטי בארץ" (עניין ס.ג., בפס' 18). לעניין ההקלה בעצמת הראיות ביחס לבני-זוג אלו, יפים דבריו של השופט א' ברק ביחס לשיתוף בנכסים בין ידועים בציבור:

"עצם העובדה, כי החיים המשותפים אינם מעוגנים באקט פורמאלי של נישואין, עשויה להיות בעלת משמעות. יש בה כדי להצביע, בנסיבות מתאימות, על ארעיות הקשר שבין בני הזוג ועל העדר גמירת דעת באשר לשיתוף בזכויות [...] לא הרי בני-זוג, החיים כידועים בציבור חרף רצונם להינשא, והדבר נמנע מהם בשל הדין האישי, כהרי בני-זוג, שחיים כידועים בציבור, מכיוון שהם רוצים 'לנסות' זה את זה אם יוכלו להתמיד בקשר אמיץ ביניהם" (עניין שחר, בעמ' 449; ההדגשה הוספה. עוד ראו: ע"א 4385/91 סלם נ' כרמי, נא(1) 337, 346-347 (1997); בג"ץ פלוני, בפס' 7).

כן ראו את דבריו של המלומד ש' ליפשיץ, אשר הטעים כי:

”במקרים שבהם מדובר בידועים-בציבור ‘תוצרת ישראל’ לא ניתן לראות את בני הזוג כמי שדחו את מוסד הנישואים. אדרבה, ברבים מן המקרים הללו מדובר בבני זוג המעוניינים בקשר נישואים משפטי, אך אינם מעוניינים או אינם רוצים בקשר נישואים דתי. לפיכך, במקרים הללו, הרחבת מעגל המחויבויות המשפטיות בין המשתתפים בקשר מגשימה למעשה את רצונם. במקרים אלה יש אפוא לגיטימציה להחלה גורפת יחסית של מחויבויות כלכליות ולהקלה מסוימת של תנאי הסף הנדרשים מידועים-בציבור” (ליפשיץ הידועים-בציבור, בעמ’ 100; ההדגשה הוספה).

14. הנה כי כן, ההקלה בעצמת הראיות הנדרשת בנוגע לזוגות שנמנעו מלהינשא בשל אי-רצונם להינשא במסגרת הדין הדתי בישראל; או בשל אי-יכולתם להינשא כאמור (”מנועי החיתון” למיניהם), יסודה בתפיסה כי – בשונה ממקרים אחרים – אין בכך שבני הזוג לא נישאו כדי להעיד על כך שלא התכוונו להחיל על מערכת היחסים ביניהם את ההשלכות המשפטיות של חיי הנישואין. אולם, רצינות זה מחייב קיומו של קשר סיבתי בין העובדה שבני הזוג הם מנועי חיתון (או שאינם מעוניינים להינשא במסגרת הדין הדתי) לבין הימנעותם מלהינשא. שכן, אם עומדת בפני בני הזוג האפשרות למסד את הקשר הזוגי, הרי שהימנעותם ממיסודו עשויה להעיד על כוונה שלא להחיל את השלכות חיי הנישואין על מערכת יחסיהם.

15. עינינו הרואות, ההגבלות הקיימות בשל הדין הדתי החל בנישואין וגירושין בישראל, הן העומדות מאחורי ההקלה בעצמת הראיות כאמור. אלא מאי, בשנים האחרונות חלו תמורות נרחבות במציאות החיים בישראל, באופן המאפשר – אף לבני-זוג מנועי חיתון (או המתנגדים אידאולוגית למוסד הנישואין הדתי) – למסד את הקשר הזוגי ביניהם באמצעות פתרונות אזרחיים שונים, דוגמת נישואין אזרחיים בחו”ל (למשל, אף בדרך של התוועדות חזותית במדינת יוטה (המכונה ”נישואי יוטה”), ראו: ע”מ 7368/22 משרד הפנים נ’ בריל (7.3.2023)), או חתימה על תעודות זוגיות ורישום עירוני (ראו: ליפשיץ ”חוק הירושה”, בעמ’ 34). משכך, הדין הישראלי אמנם אינו מאפשר לבני-זוג שאינם רוצים או יכולים להינשא בדין הדתי למסד את הקשר באמצעות נישואין בישראל, אולם, במרוצת השנים, נוצרו חלופות שונות למיסוד הקשר אף עבור זוגות אלו. אם כן, דומה כי ההצדקה להקלה בעצמת הראיות מאבדת כיום מעוקצה. מכל מקום, ברי כי יש לבחון כל מקרה לגופו – ובתוך כך, לבחון האם מתקיים הקשר הסיבתי הנדרש.

16. ומסקירה זו – לענייננו: כאמור, בית משפט השלום קבע כי מאחר שבני הזוג מנועי חיתון, יש להחיל לגביהם רף מקל לשם הוכחת היותם ידועים בציבור. אין בידי לקבל מסקנה זו.

אני סבורה כי העובדה שבני הזוג היו מנועי חיתון, אינה מצדיקה בענייננו את הנמכת הרף הראייתי להוכחת היותם "ידועים בציבור". אמנם נכון הוא, כי בני הזוג לא יכלו להינשא בישראל לפי הדין הדתי, אך עובדה זו לא מנעה מהם את האפשרות להינשא ולמסד את הקשר הזוגי בניהם. הא ראייה, שבני הזוג אכן התכוונו למסד את הקשר במועד מאוחר יותר באמצעות נישואין אזרחיים בחו"ל. אם כן, כן, כן, כי לא מתקיים במקרה זה הקשר הסיבתי הדרוש בין היות בני הזוג מנועי חיתון על פי הדין הדתי בישראל לבין העובדה שלא נישאו. לפיכך, אין לבחון את שאלת היותם ידועים בציבור, באספקלריה המקלה של מנועי חיתון.

בהינתן שאין להקל בעצמת הראיות בעניינם – האם בני הזוג היו ידועים בציבור?

17. אם כן, בהינתן שאין מקום להקל בענייננו בעצמת הראיות עקב היות בני הזוג מנועי חיתון, נותרה השאלה בעינה: האם עלה בידי המשיב להוכיח כי בני הזוג היו ידועים בציבור?

כאמור, בין הראיות שעליהן נסמך בית משפט השלום (שהן, כזכור, מגוריהם המשותפים של בני הזוג במשך כשנה וחצי והסתלקות המשיב מעזבונו המנוחה), הוענק משקל ממשי לעובדה שבני הזוג תכננו להינשא תוך פרק זמן קצר.

אם כן, האם יש לראות בכוונת בני-זוג להינשא בעתיד כאינדיקציה להיותם ידועים בציבור? לשאלה זו אפנה כעת.

כוונה להינשא כאינדיקציה להכרה בבני-זוג כידועים בציבור

18. כאמור, אליבא דבית משפט השלום, רצון בני הזוג להינשא במועד הסמוך לתאונה, מעיד על כוונתם להחיל על מערכת היחסים שביניהם – טרם הנישואין – את ההשלכות האזרחיות-כלכליות של חיי הנישואין, ומשכך, מהווה אינדיקציה "חיובית" להיותם ידועים בציבור.

19. אקדים אחרית לראשית ואציין כי לטעמי, אין בעצם הכוונה להינשא כדי להוות אינדיקציה להכרה בבני-זוג כידועים בציבור. לא זו אף זו – כוונה זו עשויה לעיתים להוות דווקא אינדיקציה לשלילת הכוונה האמורה.

כזכור, לשם הכרה בבני-זוג כידועים בציבור, יש להוכיח כי התכוונו להחיל על עצמם את ההשלכות המשפטיות של חיי הנישואין. בחינת כוונת הצדדים האמורה – העולה מנסיבות העניין ומהראיות הרלוונטיות – מתייחסת לתקופה שבה בני הזוג ניהלו קשר זוגי, החל מתחילתו ועד לפקיעתו, בשל פרידה או מוות. לפיכך, אין בעצם הכוונה להינשא, היינו בשאיפה לבוא בגדר מעמד הנישואין על השלכותיו המשפטיות, כדי ללמד כי בני הזוג התכוונו להחיל את ההשלכות הנ"ל קודם לכן. ודוק, התפיסה שלפיה יש לראות בעצם הכוונה להינשא כביטוי לכוונת בני הזוג להחיל את הזכויות והחובות הנובעות מחיי הנישואין על מערכת היחסים ביניהם – מרגע זה ואילך – אינה מתיישבת עם אופיו של מוסד הידועים בציבור. כידוע, ידועים בציבור אינם מהווים שלב "מעבר" בין היות בני הזוג "חברים" לבין היותם נשואים, אלא עניינו בחלופה למוסד הנישואין (ראו, למשל: ליפשיץ הידועים-בציבור בעמ' 97; עניין אפרת, בעמ' 784-792). התפיסה האמורה, עשויה, אפוא, לרוקן מתוכן את תפקידו של מוסד הידועים בציבור, תוך הפיכתו אך לשלב ביניים אל עבר "הארץ המובטחת" של נישואין.

ברי, כי בני-זוג המתכננים להינשא, עשויים להיות ידועים בציבור טרם הנישואין, אך ההצהרה על הכוונה להינשא, אינה מהווה, כשלעצמה, את "קו התפר" על ציר הזמן בין היותם "חברים" לבין היותם ידועים בציבור. קו תפר זה מצוי בנקודת הזמן שבה בני הזוג הביעו רצונם להחיל על מערכת יחסיהם את החובות והזכויות של חיי הנישואין (בין במפורש ובין מכללא), שמיקומו בסיפור הזוגי, יילמד מנסיבות העניין בכל מקרה ומקרה (ראו והשוו: עניין שחר, בעמ' 451). הגם שניתן לומר כי החלטה להינשא מנביעה הצהרה חברתית בדבר שאיפה משותפת לכונן עם הנישואין מערכת יחסים משפטית, אין היא טומנת בחובה כוונה משפטית להחלת חובות וזכויות מרגע ההצהרה על הרצון להינשא ו"נכונות של בני הזוג לשאת במשמעויות המשפטיות של הנישואין" (ראו והשוו: ליפשיץ הידועים-בציבור, בעמ' 105) [כך למשל: לרוב, בני-זוג יחתמו על הסכם ממון להסדרת המשטר הרכושי ביניהם בסמוך למועד הנישואין, ולא עם הצהרת האירוסין. שכן, מנקודת מבטם המועד שממנו יחולו על מערכת יחסיהם זכויות וחובות משפטיות הינו עת בואם בברית הנישואין].

20. עוד אוסיף, כי אין זה מן הנמנע, שלעיתים יוכח כי כוונת בני הזוג להינשא מהווה דווקא אינדיקציה ל"שלילת" ההכרה בבני הזוג כידועים בציבור. זאת, שכן, ניתן לראות

בכוונה להינשא כ"הסכמה מכללא" שלפיה ההשלכות הנובעות מסטטוס הנישואין לא יחולו בטרם יבואו בני הזוג בברית הנישואין, אלא החל ממועד הנישואין בלבד. לפיכך, קיומו של מועד ספציפי ומוסכם בין הצדדים למיסוד הקשר באמצעות נישואין, יכול להוות ראיה לכוונת הצדדים להחיל את ההשלכות הנ"ל במועד זה דווקא – ולא במועד המוקדם לכך, טרם השתכלל הקשר לכדי נישואין.

21. אציין, כי לא נעלמה מעיניי פסיקתו של בית משפט זה בעניין ביטון אשר קבע כי בנסיבות העניין שהתקיימו שם, "החלטת בני הזוג להינשא, מחזקת את המסקנה בדבר היותם ידועים בציבור" (שם, בפס' 22). שורשה של הקביעה הנ"ל בהנחה כי כוונת בני הזוג להינשא מעידה על כך ש"יצאו מגדרו של שלב הניסיון" ומשכך עברו את מבחן הסף שהוחל שם להכרה בהם כידועים בציבור (שם). ואולם, בהתאם להלכה מאוחרת שנקבעה בפסק הדין ברע"א 5096/21, שלפיה המבחן לקביעת ידועים בציבור עניינו בכוונת בני הזוג להחיל על עצמם את השלכות חיי הנישואין כבר במועד הרלוונטי – הרי שממילא אין בכך שבני-זוג הצהירו על רצונם להינשא בעתיד (ובמובן זה "עברו את שלב הניסיון") כדי להעיד על כוונתם להחיל על עצמם חובות אזרחיות-כלכליות כבר במועד התגבשות הכוונה העתידית האמורה. עוד לא למותר לציין, כי בספרות הובעו עמדות, שלפיהן "תנאי הכניסה" שנקבעו, בין היתר, בעניין ביטון, להיכללות במוסד הידועים בציבור – רחבים ועמומים (ליפשיץ "חוק הירושה", בעמ' 9-11); וכי הניתוח שנעשה בפסק הדין הנ"ל אינו מוביל בהכרח למסקנה כי בני הזוג ידועים בציבור (ראו והשוו: שרשבסקי וקורינאלדי, בעמ' 1083-1084).

22. סיכמו של דבר, עולה מהאמור כי אין בעצם הכוונה להינשא במועד עתידי כדי להוות אינדיקציה חיובית לעניין כוונתם של בני הזוג להחיל על עצמם את השלכות חיי הנישואין טרם מועד הנישואין. לעיתים, דווקא יש בכוונה האמורה כדי להוות אינדיקציה שלילית להחלת ההשלכות הנ"ל על בני הזוג.

23. ומכאן – לענייננו-אנו: בשים לב לאמור לעיל, לא ניתן לראות בכוונת בני הזוג להינשא בעתיד, כאינדיקציה לרצונם להחיל על מערכת יחסיהם כבר במועד אירוע התאונה את החובות המשפטיות הנובעות מחיי הנישואין. לא מן הנמנע, כי יש בכוונה זו אף כדי להעיד על כך שבני הזוג לא התכוונו להחיל חובות כאמור.

[בשולי הדברים, ולמען הסר ספק, יוער כי בכל הנוגע לאינדיקציה האמורה – אין להבחין בין כוונה להינשא בנישואין אזרחיים לבין כוונה להינשא בנישואין לפי הדין הדתי. זאת, משעה שאף בנישואין אזרחיים, מגלים בני הזוג את דעתם "באקט פורמאלי

של נישואין" כי בכוונתם להחיל חובות וזכויות החל ממועד מסוים ומוסכם מראש (ראו: רע"א 8256/99, בעמ' 238)

האם די ביתר הראיות כדי להוכיח כי בני הזוג היו ידועים בציבור?

24. לנוכח המסקנה לעיל – שלפיה אין בעצם רצונם של בני הזוג להינשא כדי להעיד על כוונתם ורצונם להחיל על מערכת יחסיהם את השלכות חיי הנישואין כבר במועד התאונה – מתעוררת השאלה האם די ביתר הראיות שלפנינו כדי ללמד על כוונה זו?

אני סבורה כי יש להשיב על שאלה זו בשלילה.

25. כאמור, בפסק הדין ברע"א 5096/21, הותווה כי הכרה בבני-זוג כידועים בציבור, תיעשה בהתבסס על ראיות המלמדות על אומד דעתם בנוגע להחלת החובות והזכויות הנובעות מחיי הנישואין. בתוך כך, נודעת חשיבות לשאלה שעניינה האם בני הזוג קיימו משק בית משותף וניהלו חיי משפחה (שם, בפס' 31). לעניין זה, "אין לחפש [...] ואין לגבש קריטריונים אובייקטיביים נוקשים לדיבור 'החיים חיי משפחה' [...] ולדיבור 'משק בית משותף'" (רע"א 79/83 היועץ המשפטי לממשלה נ' שוקרן, פ"ד לט(2) 690, 694 (1985)), אלא, "כל מקרה ראוי לו שייבחן על-פי נסיבותיו, מתוך ראייה כוללת של העובדות ומתוך סקירות היחסים על-פי מרכיבים שונים ומאפיינים המתקיימים בהם" (שם. עוד ראו: בע"מ 3497/09 פלוני נ' פלונית, פס' 6 (4.5.2010); רע"א 107/87 אלון נ' מנדלסון, פ"ד מג(1) 431, 434 (1989)).

26. מעיון בראיות שעליהן הצביע בית משפט השלום עת בחן אם בני הזוג היו ידועים בציבור, עולה כי לא הוכח שבני הזוג התכוונו להחיל על מערכת יחסיהם את ההשלכות האזרחיות-כלכליות של חיי הנישואין במועד התאונה.

כאמור, בית משפט השלום קבע כי נוסף על האינדיקציה החיובית העולה מכוונת בני הזוג להינשא, יש ללמוד על כוונתם זו ממגוריהם המשותפים של בני הזוג במשך כשנה וחצי ו"חלוקת ההוצאות ביניהם" במהלכה (ולמצער בחלקה). לגישתי, לא די בכך שבני הזוג קיימו "חיים משותפים" ו"חלקו הוצאות" (כלשונו של בית משפט השלום) במהלך תקופה בת כשנה וחצי, לשם הכרה בהם כידועים בציבור (ראו והשוו: עניין ביטון, בפס' 22; עניין שוקרן, בעמ' 695-696. וכן ראו והשוו לסעיף 2 לתזכיר חוק הירושה (תיקון מס' ...), התשפ"א-2021 (מיום 30.3.2021), שלפיו יש לקבוע כי חיי משפחה במשק בית משותף במשך שלוש שנים מקימים חזקת בני-זוג לצורך חוק הירושה,

התשכ"ה-1965. וכן ראו: ליפשיץ "חוק הירושה", המבקר הצעה זו, וסבור כי יש לעגן תקופת מינימום מעין-זו הקבועה בחזקה, כ"תנאי סף" להיכללות במוסד ה"ידועים בציבור"; וזאת בדומה לדין במדינות שונות המכירות בזכויות ירושה של ידועים בציבור, שבהן לשם הכרה זו על בני הזוג, ככלל, לעמוד בתנאי שלפיו התגוררו יחד במשך מספר שנים (לרוב שנתיים או שלוש) (שם, בעמ' 8-10, 19-20, 33). לגישה דומה, המציעה לעגן תקופת מינימום בת שלוש שנים של חיים משותפים במאפייני משפחה כדי להיחשב כידועים בציבור, ראו: אמנון בן-דרור זוגיות ללא נישואין – הידועה בציבור ספר שני 17-16 (2003).

ודוק: ייתכנו אמנם מקרים שבהם אף כאשר בני הזוג התגוררו ביחד במשך תקופה יחסית קצרה, יהיה מקום להכיר בהם בתור ידועים בציבור. ברם, לשם כך יש להצביע על קיומן של ראיות ממשיות נוספות המעידות על כוונה להחיל על מערכת היחסים בין בני הזוג חובות אזרחיות-כלכליות הנובעות מחיי הנישואין. כך, למשל, ניתן להצביע על שיתוף בנכסים בתקופה זו, רישום רשמי בכתובת מגורים משותפת, חשבון בנק משותף, ילדים משותפים, רישום בן הזוג כמוטב בפוליסת בן הזוג המנוח, טקס פורמלי של מיסוד הקשר בין הצדדים, ועוד (ראו: עניין שוקרון, בעמ' 695; ע"א 11902/04 חסין נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, עמ' 5 (14.8.2007); בג"ץ פלוני, בפס' 9; ע"א 6434/00 דנינו נ' מנע, פ"ד נו(3) 683, 690 (2002); בע"מ 2478/14 פלונית נ' פלונית, פס' 40 (20.8.2015); בע"מ 7252/14 עובון המנוח פלוני נ' פלונית, פס' י"ב (15.12.2014); עניין ס.ג., בפס' 29; ליפשיץ הידועים-בציבור, בעמ' 105). בהקשר זה, הוטעם כי מש"העיקר הוא בקשר הקיים בין בני הזוג בזמן הזה", אף תקופה קצרה של "קיום חיי המשפחה המשותפים" עשויה לעלות כדי ידועים בציבור, ובלבד שהתקיים אז בין הצדדים:

"קשר עמוק של שיתוף גורל והקרבה הדדית הנותנים מקום לחשוב שאילו בין[ק]ש בן הזוג האחד מבין הזוג השני בעודו בחיים לרשום על שמו או לצוות לו חלק מתאים מנכסיו, היה נענה לכך ברצון כדי להבטיח לו מה שהיה מגיע לו לו היו נשואים כחוק" (ע"א 621/69 נסיס נ' יוסטר, פ"ד כד 617, 624 (1970); ההדגשה הוספה)

באותה נימה, נקבע כי אמנם "המחוקק לא קבע מהו פרק הזמן הנדרש בכדי שזוג יוכר כידועים בציבור", אך לשם הכרה בתקופה קצרה של חיי משפחה במשק בית משותף כידועים בציבור – על מערכת היחסים בין בני הזוג להיות "קרובה ומהודקת עד כדי כוונה לקיים משפחה" (ע"א 4305/91 שדה נ' קבורט, עמ' 4 (31.12.1991)), כך ש"חסר

רק המעמד הרשמי של הנישואין" (ע"א 235/72 בירנבאום נ' עזבון המנוח לוין, פ"ד כז(1) 648, 645 (1973). עוד ראו: ליפשיץ "חוק הירושה", בעמ' 18).

27. בענייננו, תקופת המגורים המשותפים הקצרה של בני הזוג לא לוותה בראיות ממשיות נוספות – בני הזוג לא ניהלו משטר רכושי משותף (לא היה להם חשבון בנק משותף והתקיימה הפרדה רכושית); המשיב לא היה מוטב בפוליסת הביטוח של המנוחה, אלא אך הוריה; כתובת המגורים הרשמית של המנוחה הייתה בית הוריה; והרכב של המנוחה – היה רשום על שמה בלבד. אציין עוד, כי בנסיבות העניין, אין בהסתלקות המשיב מעזבון המנוחה לאחר התאונה כדי להוות ראיה ממשית לכוונת בני הזוג בזמן אמת להחיל על מערכת יחסיהם את השלכות חיי הנישואין; ומכל מקום, וודאי שאין בכך כדי להטות את הכף אל עבר ההכרה בבני הזוג כידועים בציבור.

28. אם כן, מצאנו כי התשתית להכרה בבני הזוג כידועים בציבור, דלה וחסרה, ומבוססת, בעיקרו של דבר, על מגורים משותפים במשך כשנה וחצי. כאמור, משתקופה זו עומדת לבדה, אין די בה כדי לקבוע כי בני הזוג התכוונו להחיל על מערכת היחסים ביניהם חובות וזכויות משל היו נשואים.

סיכום

29. כאמור, המשיב לא הוכיח את הקשר הסיבתי הנדרש בין היות בני הזוג "מנועי חיתון" לבין היותם לא נשואים, ולפיכך אין מקום להקל בעצמת הראיות לשם הכרה בהם כידועים בציבור; כמו כן, לא ניתן להסיק מרצון בני הזוג להינשא, כי התכוונו להחיל על מערכת היחסים ביניהם את ההשלכות האזרחיות-כלכליות של חיי הנישואין טרם הנישואין; ואף אין ביתר הראיות כדי להעיד על הכוונה הנ"ל.

30. לנוכח המקובץ, עולה כי המשיב לא הוכיח את היות בני הזוג ידועים בציבור עובר לתאונה. לפיכך, המשיב אינו נכלל בגדר "בן זוג" במובנו בסעיף 78 לפקודה ואינו זכאי לפיצויים כתלוי מהמבטחת.

סוף דבר

31. בשים לב לכל האמור, אציע לחבריי לקבל את הערעור, כך שהמשיב לא יוכר כ"בן זוגה" של המנוחה בהתאם לסעיף 78 לפקודה, ולפיכך יבוטל החיוב שהוטל על

המבטחת כלפי המשיב כ"תלוי". ממילא, המבטחת תפצה את ההורים בהתאם לכללים שנקבעו בע"א 10990/05 פינג'ן נ' הראל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד סא(1) 325 (2006).
 עוד אציע כי בנסיבות העניין, ולנוכח השאלה העקרונית שהתעוררה, לא ייעשה צו להוצאות.

ש ו פ ט ת

השופט י' עמית:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופט ד' מינץ:

אני מסכים.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק דינה של השופטת י' וילנר.

ניתן היום, כ"ח בניסן התשפ"ד (6.5.2024).

ש ו פ ט ת

ש ו פ ט

ש ו פ ט